

Megemlékezés

2003. január 29-én, hosszú betegség után elhunyt a modern magyar összehasonlító idegtudományi kutatások elindítója és kiváló művelője, a Balaton-kutatás és a nemzetközi neurobiológia fáradhatatlan szervezője, Salánki János, az MTA rendes tagja.

Salánki János Debrecenben született 1929-ben, és ugyanott nyert orvosi diplomát 1954-ben. Már debreceni hallgató korában és végzése után az élettani kutató-

munka vonzotta, így lett Kesztyüs Loránd munkatársa. Tudományos pályája az összehasonlító idegélettan nagy egyénisége, Hacsatur Kostojanc professzor mellől indult, akinek Moszkvában 1955-től aspiránsa, Tihanyban pedig az ötvenes évek második felében lelkes tanfolyam hallgatója volt. Salánki akadémikus a tudományos szféra több területén alkotott maradandót.

Első területként tudományos kutatásainak jelentőségét kell aláhúzni. Ő indította el hazánkban a gerinctelen állatok idegrendszerének korszerű kutatását. Tisztázta a puhatestűek ritmikus aktivitásának idegi szabályozását, annak elektromos és kémiai hátterét. Elsősorban a glutamát hatásával kapcsolatos eredményeit kell kiemelni, ő mutatta ki elsőként ezen fontos átvívó anyagnak a puhatestűek neuronjaira kifejtett hatását. De lényegesek a szerotoninnal és az acetilkolin befolyásával összefüggő adatai is. Többek között azt is bizonyította, hogy egyazon sejtmembrán receptorai többféle átvívóanyag

SALÁNKI JÁNOS

(1929–2003)

iránti érzékenységet mutatnak, e felismerés az ún. multifunkciós neuronok első leírásai közé tartozik. Feleségével, S. Rózsa Katalinnal, úttörő munkát végzett a Helix és a Lymnea teljes agyi neuronállományára kiterjedő térképezésben, valamint annak kimutatásában is, hogy a csigaagy sejtjei a szívből eredő ingerek nyomán serkentő és gátló válaszokat egyaránt adhatnak.

Salánki János munkásságában külön fejezet annak feltárása, hogy milyen körülmények között fertőzték meg mérgező anyagokkal a Balaton állatvilágát. Ez a kutatás nagy gyakorlati jelentőségűnek bizonyult, és alapját képezte a nemzetközi szinten is elterjedt és jegyzett biomonitorprogramnak. Ő ajánlotta az élővíz-szennyezés jelzéseként a tavi kagylót – ez az egyszerű és hatékony jelzőmódszer világszerte bevált. Nem véletlen, hogy a Nemzetközi Biológiai Unión belül alakult Biológiai Monitor Bizottságnak ő volt a kezdeményezője és mindhaláláig elnöke is! Fél tucat tanítványa ma a tudomány doktoraként, professzorként működik, további másfél tucat munkatársa pedig PhD (kandidátusi) fokozatot szerzett. Eredményeit 260-nál is több publikációban közölte. Salánki János évekig az ELTE-n oktatott, melynek címzetes egyetemi tanára lett, az utóbbi években pedig a Veszprémi Egyetem környezet- és neurobiológiai tanára volt. Érdemei alapján a Magyar Tudományos Akadémia 1976-ban levelező tagjává, 1987-ben

rendes tagjává választotta. Ezzel a tudományos teljesítménnyel szorosan összekapcsolódik az első hazai összehasonlító neurobiológiai kutatócsoport megalapítása és nemzetközi szintre való fejlesztése Tihanyban; a részleg ma is sikeresen működik. E laboratórium kibontakozásával függött össze magának a tihanyi Biológiai (ma: Limnológiai) Kutatóintézetnek megszilárdítása és korszerűsítése. Salánki János csaknem harminc évig volt e nagy hírű intézet vezetője, neki köszönhető, hogy e páratlan hazai kutatóközpont hosszú évek után ismét az alapító Verzár Frigyes és kutatótársai igény szintjén, Klebelsberg Kunó szándéka szerint kiegyensúlyozottan, ma is magas színvonalon működik. A hazai kultúra története sokféle Balatonrajongást ismer. Mindnyájan meg tudjuk nevezni azon klasszikus írók, költők, képzőművészek sorát, akiknek szinte egész munkássága e csodás tavunkhoz kapcsolódik. Sajátos csapat ezen alkotók között a tudományos kutatók raja! Ők alkotják a legjózanabb, legszívósabb, de egyben a legelkötelezettebb és legfelkészültebb lévek és tóvédők csoportját! Ezek élvonalába kell sorolnunk Salánki Jánost is, aki életének alig hetvennégy évéből negyven esztendőt szentelt a balatoni élet megismerésének! Debrecenből 1962-ben érkezett igazgatóként Tihanyba, és szinte elhunytá napjáig állhatatosan küzdött a tavi élővilág jobb feltárásáért és védelméért. Például ő rendezte 1988-ban az UNESCO Nemzetközi Tókönyvet Bizottságának (ILEC) nagy sikerű kongresszusát. A balatoni kutatás érdekében kormányzati szolgálatot is vállalt: 1995-től évekig mintegy harminc illetékes laboratórium kutatómunkájának tervezési és koordinációs feladatát látta el.

Végezetül: a fent leírtak is nagy hangsúlyval emelik ki Salánki János páratlan tudománysszervezői tevékenységét. Gyakorlatilag őt ismerjük el a Magyar Idegtudományi Társaság létrehozójaként: egyesületünk az

általá alapított MÉT Idegtudományi Szekcióból alakult. 1967-től tucatnyi nemzetközi, gerinctelenekkel foglalkozó neurobiológiai szimpóziumot szervezett Tihanyban, ezek anyaga húsz kötetben angolul, négy kötetben magyarul gazdagítja a vonatkozó nemzetközi forrásirodalmat. 1988-tól három évig a tekintélyes Nemzetközi Biológiai Unió (IUBS) elnöke volt. 1980-tól élete végéig az IUBS Magyar Nemzeti Bizottságát is vezette. Szorosan vett szakmai közéleti munkáján felül Salánki János 1985-1997 között a Veszprémi Akadémiai Bizottság elnöki tisztségét is betöltötte. 1989-ben kezdeményezte az International Society for Invertebrate Neurobiology megalakulását, amelynek első elnöke lett. 1985-től kezdve mostanáig az Acta Biologica Hungarica főszerkesztője volt.

Elhunyt kollégánk és barátunk markáns, egy tömbből faragott jellem volt, aki természetes módon és büszkén viselte debreceni ősei legkiválóbb plebejusi jellemvonásait: a józan ítélőképességet, a ragyogó intellektust, a kiemelkedő alkotói tehetséget, a szilárd és megvesztegethetetlen elgazodást a társadalom és a tudomány dolgaiban. Lelkierejére és higgadt helyzetfelismerésére jellemző, hogy végzetes kórfolyamata teljes tudatában, alig néhány hete karácsonyi levelet írt külföldi kollégáinak és barátainak, amelyben vázolta betegségét és mindennek dacára kifejezte töretlen optimizmusát és reménykedését a jövőt illetően.

Salánki János elhunytá a magyar és a nemzetközi összehasonlító neurobiológia nagy vesztesége. Emléke azonban jelentős műveiben fennmarad. Elsősorban az állatok összehasonlító agyműködésének feltárása terén elért, széles körben ismert kimagasló eredményeiben, valamint az általa alapított vagy fejlesztett, fent méltatott intézmények és tudományos közösségek működésében.

Ádám György
az MTA rendes tagja